

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาระบบสุขภาพชุมชนโดยใช้ปัญหาขยะเป็นกรณีศึกษา บ้านต่อมดง หมู่ 6 ตำบลบ้านต่อม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR: Participatory Action Research) โดยมีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อทบทวนสถานการณ์ด้านสุขภาพของคนในชุมชนโดยการมีส่วนร่วม 2. เพื่อค้นหาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาระบบสุขภาพชุมชนโดยใช้ปัญหาขยะเป็นกรณีศึกษา ในการวิจัยครั้งนี้มีการใช้เครื่องมือในกระบวนการที่หลากหลาย อาทิเช่น Brains storming แผนที่เดินดิน Time Line ไอง์ขยะ ปฏิทินขยะ SWAT Analysis Stakeholder Analysis การศึกษาดูงาน การอภิปรายกลุ่มย่อย สมุดบันทึกการกำจัดขยะย่อยสลายได้โดยใช้ไส้เดือน SMART Box และ Mind Mapping โดยมีกลุ่มเป้าหมาย เป็นกลุ่มประชาชนในชุมชนบ้านต่อมดง จำนวน 157 ครั้วเรือน

กระบวนการทำงานวิจัย เริ่มจากประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับงานวิจัยร่วมกันของทีมวิจัยทั้งสองส่วน โดยมีพื้นฐานจากข้อมูลของปัญหาที่เราต้องรวบรวมและวิเคราะห์ โดยทีมวิจัยทั้งหมดเห็นตรงกันถึงความสำคัญที่จะต้องทำการวิจัยคือ ปัญหาขยะส่งผลกระทบต่อสุขภาพโดยรวมของชุมชน และยังมีผลกระทบต่อป่าต้นน้ำและสิ่งแวดล้อม โดยมีขั้นตอนการทำงานวิจัย ดังนี้ 1. ทบทวนสถานการณ์ภาพรวมสุขภาพชุมชนจากบทเรียน และวิธีการทำงานที่ผ่านมาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม การบริโภค และผู้เกี่ยวข้องที่ส่งผลกระทบต่อระบบสุขภาพ ผ่านวิธีการทำงานด้านสุขภาพของชุมชน อสม. รพสต. อบต. ที่ผ่านมา โดยใช้ประเด็นปัญหาขยะเป็นกรณีศึกษา 2. วิเคราะห์ความสำคัญของระบบสุขภาพชุมชนโดยใช้วิธีการ SWOT และวิเคราะห์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาขยะร่วมกับชุมชน อสม. รพสต. อบต. วพบ. และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง 3. กำหนดรูปแบบของการขับเคลื่อนระบบสุขภาพชุมชนในทุกมิติ (มิติของชุมชน มิติของภาคีเครือข่าย และมิติในเชิงนโยบาย) จากข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ความสำคัญของระบบสุขภาพชุมชน เพื่อร่วมกันกำหนดรูปแบบของการขับเคลื่อนระบบสุขภาพชุมชนในทุกมิติ ใช้กระบวนการ Brains storming และ Mind Mapping

ผลของการวิจัยพบว่า จากวัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อทบทวนสถานการณ์ด้านสุขภาพของคนในชุมชนโดยการมีส่วนร่วม โดยมีปัญหาขยะเป็นกรณีศึกษา สามารถสรุปได้ดังนี้ สถานการณ์ของปัญหาขยะ พบว่า ที่มาของขยะ พบว่า มาจาก ตลาดสด ร้านค้า โรงพยาบาล ร้านอาหาร ห้างสรรพสินค้า โรงงานและสวน และจากครัวเรือนตนเอง ส่วนประเภทของขยะ พบว่า ขยะที่มีปริมาณมากคือ เศษผัก เศษอาหาร เศษใบไม้ พลาสติกไม่ว่าจะเป็น ถุง ขงขนม ขวดเครื่องปรุงรส เป็นต้น ส่วนผลกระทบ พบว่า มีทั้งผลกระทบต่อสุขภาพของบุคคล เช่น โรคทางเดินหายใจ (หอบหืด ภูมิแพ้) แสบตา ลำไส้คว้น น้ำกัดเท้า และส่งกลิ่นเหม็นรบกวน และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น เป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์นำโรค (ยุง, แมลงวัน) มลพิษทางน้ำ มลพิษทางอากาศ ไปจนถึงส่งผลต่อการเกิดภาวะโลกร้อน การดำเนินงานจัดการปัญหาขยะที่ผ่านมา มีหลายวิธีและดำเนินงานผ่านหลายหน่วยงาน ได้แก่ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการของหมู่บ้านเพื่อการจัดการขยะ จัดประชุมชาวบ้านเพื่อให้ความรู้เรื่องการคัดแยกขยะ มีการทำบ่อแยกขยะ 3 บ่อ มีการทำประชาคมตั้งกฎหมู่บ้านคือ ห้ามทิ้งขยะในที่สาธารณะ มีสร้างบ่อขยะ ขนาด 3x3 เมตร รับขยะเปียกเพื่อทำปุ๋ยหมักในแต่ละคุ้ม รวม 10 บ่อ และได้มีการจัดการอบรมการทำถังน้ำหมักและปุ๋ยหมัก โดยกรมพัฒนาที่ดิน สำหรับในครัวเรือนเองก็มีวิธีการกำจัดขยะ คือ เก็บเอาไปขาย แยกขยะเก็บไปทิ้งถึงขยะเทศบาล เสื้อผ้าเก่าเอาไปทำผ้าขี้ริ้ว เศษอาหารเอาไปให้สัตว์กิน เอาไปทำปุ๋ยหมัก เอาไปใส่โคนต้นไม้ และเอาไปฝัง และพบว่าปัจจัยหรือ

สาเหตุที่ทำให้การทำงานที่ผ่านมามีผลเกิดจาก ผลตอบแทนจากการแยกขยะน้อย ไม่คุ้มกับเวลาที่เสียไป ไม่มีความรู้เรื่องการคัดแยกขยะ ขาดจิตสำนึกและความตระหนักในการแยกขยะ ขาดการกระตุ้นอย่างต่อเนื่อง ขาดงบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง และยังไม่มีการบริหารจัดการที่ดี และในวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อค้นหาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาระบบสุขภาพชุมชนโดยใช้ปัญหาขยะเป็นกรณีศึกษา สามารถสรุปได้ดังนี้ 1. การสร้างความเข้าใจและความตระหนักร่วมกันของชุมชนต่อสุขภาพของตนเอง กล่าวคือ มีการทบทวนสถานการณ์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการใช้เครื่องมือศึกษาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ทำให้ชุมชนรับรู้ถึง ปัญหาขยะส่งผลกระทบต่อสุขภาพของบุคคล และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้การทิ้งขยะในป่าต้นน้ำ ยังส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคนในชุมชนอื่นๆ เป็นวงกว้างอีกด้วย ทำให้ชุมชนเริ่มเกิดความตระหนักว่า ปัญหาขยะมีผลกระทบต่อสุขภาพของตนเอง เพราะฉะนั้นจะต้องมีการจัดการด้วยตนเอง 2. การค้นหาแนวทางการจัดการทั้งแบบเก่าและแบบใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาอย่างมีส่วนร่วม โดยเริ่มจากระดับชุมชนจะมีการสร้างมาตรการหมู่บ้านในการจัดการขยะอย่างมีส่วนร่วม โดยจะมีการประสานงานกับภาคเครือข่ายในการขอสนับสนุนเรื่อง ความรู้ งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ การประชาสัมพันธ์ นอกจากการกำหนดแนวทางและวิธีการต่างๆ แล้ว ยังต้องมีการค้นหาวิธีการใหม่ในการจัดการขยะตามบริบทของชุมชน โดยในงานวิจัยนี้ได้มีการศึกษาดูงานการกำจัดขยะโดยการเลี้ยงไส้เดือนดิน ที่ ตำบลปรางค์กู่ อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง 3. การประเมินผลการดำเนินงานตามแนวทางที่ได้วางแผนไว้ ซึ่งแนวทางและวิธีดำเนินงานเพื่อการจัดการขยะที่ได้ดำเนินการไปแล้วนั้น ได้แก่ 1)ชุมชนได้ร่วมกับเทศบาลตำบลบ้านด้อมในการกำหนดมาตรการ ประชาสัมพันธ์ จัดหาวัสดุอุปกรณ์ในการคัดแยกขยะ เพื่อนำไปขายให้กับบริษัทเอกชนที่เข้ามารับซื้อ พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีการคัดแยกขยะและนำมาขาย แม้ว่าทางชุมชนจะไม่มีผลกำไรแต่ก็ช่วยให้ชาวบ้านมีทางเลือกในการจัดการขยะที่เหมาะสม 2)ชุมชน รพ.สต. บ้านด้อม และวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พะเยา ร่วมกันจัดการขยะอันตราย โดยรพ.สต. บ้านด้อมจะเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดเก็บขยะติดเชื้อจากชุมชนเพื่อส่งต่อไปกำจัดที่โรงพยาบาลพะเยาต่อไป ส่วนขยะอันตรายประเภทอื่นๆ ทางนักศึกษาพยาบาลศาสตร์ของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พะเยา ได้เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เกี่ยวกับขยะอันตราย ทำให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ มีความเข้าใจเกี่ยวกับขยะอันตราย และตระหนักถึงผลกระทบต่อสุขภาพ รวมทั้งการกำจัดที่เหมาะสม 3) การเลี้ยงไส้เดือนดินเพื่อกำจัดขยะครัวเรือนหรือขยะเปียกหรือขยะอินทรีย์หรือขยะที่ย่อยสลายได้ ผลของการกำจัดขยะ ผู้ที่เลี้ยงไส้เดือนยืนยันว่า สามารถกำจัดขยะได้ผลจริง โดยมีประโยชน์ทางอ้อมคือผลผลิตจากการเลี้ยงไส้เดือนดินเพื่อกำจัดขยะ นั้นคือปุ๋ยจากมูลและปัสสาวะไส้เดือน เห็นได้ว่า การเลี้ยงไส้เดือนดินเพื่อกำจัดขยะครัวเรือน เป็นวิธีการที่ต้นทุนต่ำ ประโยชน์ที่ได้สูง และยังสามารถส่งผลต่อการสร้างเสริมสุขภาพในรูปแบบอื่นๆ ได้อีกด้วย